

Tarnai Andor:

Eötvös L. Tudományegyetem, Budapest

TUDÓSLEVELEZÉSEK A XVII—XVIII. SZÁZADBAN

Minden félreértés eloszlatására, minden hiábavaló várakozás és ebből következő esetleges csalódás elkerülésének céljából előre be kell jelentenem, hogy a következő előadás tárgya csak annyiban tartozik az értelmiség történetéhez, hogy ennek egyik forrástípusáról, a tudósok levelezéséről szól; ez sem általánosságban kerül a következőkben szóba, hanem a címmel némileg ellentétben főként XVIII., kisebb részben XIX. századi tudósokkal kapcsolatban, s még ennek az erősen leszűkített témának is csupán azok a részletei, melyek meghatározóan hatottak egy most meginduló vállalkozás körvonalainak meghatározására. A budapesti bölcsészkar régi magyar irodalomtörténeti tanszéke 1983 eleje óta körülbelül évi 23 000 forintot kap, hogy a magyarországi tudósok levelezésének sajtó alá rendezését szervezze, irányítsa és szerkessze, s a támogatás fejében 1985-re, vagyis a tervidőszak végére egy, esetleg több lezárt kéziratot bocsásson a vállalkozást finanszírozó, kulturális örökségünknek nevezett kutatási főirány rendelkezésére.

A munka megindult, s ahhoz képest, hogy a vállalkozás új, hogy az ilyenféle többnyelvű, nem kifejezetten irodalmi tárgyú, de szokványos történeti forrásként sem kezelhető szövegkiadásnak nem éppen nagy a hagyománya, pillanatnyilag biztatóan halad. A kialakított koncepció azonban vitára eddig nem került, s vannak természetesen olyan részletei is, melyek még nem alakulhattak ki véglegesen. Az előadás elsőrendű célja az eddigi elgondolások ismertetése és a vitatható vagy vitandó pontok feltárása.

A tisztelt hallgatóság ne készüljön azonban fel valamiféle munkabezámolóra sem: a sorozat tervét az értelmiségtörténet egyik forrásaként igyekeztünk felfogni, vagyis tekintettel voltunk e források történetileg változó természetére; indokolnunk kellett, miért nem a XVI—XVII., hanem sokkal inkább a XIX. sőt XX. század felé kellett az időhatárokat kiterjeszteni, s természetesen gondosan mérlegelni azt is, hogy az adott anyagi és személyi adottságok között mi az, amire korszerűen és tudományosan, de ugyanakkor egyszerűen, praktikusán és valóban megvalósítható formában vállalkozni lehet. Röviden ez tehát, amiről az előadás szólni fog. Ahhoz először is, hogy milyen korból származó és milyen természetű anyagot kezdjenek a munkatársak lemásolni, néhány prak-

tikus, és ugyanakkor a hazai értelmiség történetével is kapcsolatban álló problémával kellett feltétlenül számot vetni.

Az értelmiség elitjébe tartozók levelezésének első gyűjteménye nálunk Vitéz János, Ivanics Pál által megszerkesztett, régóta ismert, legújabban Boronkai Iván kiadásában olvasható *Epistolariuma*. A következő számottevő nagy corpus Váradi Pál levelezése, melyet először — és a mai napig is utójára — Wagner Károly jelentetett meg Kassán, 1776-ban. Ezekhez járul még a XVI. századból Oláh Miklós és Verancsics Antal leveleinek gyűjteménye: az előbbit Ipolyi Arnold (1877), az utóbbit Szalay László és Wenzel Gusztáv kiadásából ismerjük (1860—1873), mindkettő a *Monumenta Hungariae Historica* sorozatban látott napvilágot.

Az említettek — és igen sok más, kisebb-nagyobb közlés anyaga — ma humanista levélnek minősülnek: olyan alkotásoknak, amelyeknek megítélésénél a tagadhatatlan tudományos, tudománytörténeti és történeti érték mellett az irodalmi teljesítmény esik nagyobb súllyal; az irodalomtörténetírásban legalábbis így tárgyaltatnak, és véleményem szerint nem is minden ok nélkül. Vitéz Jánost több más indíték mellett mindenekelőtt a levélműfajnak a humanista irodalomértékrendjében elfoglalt előkelő helye indította arra, hogy összeállítsa leveleinek gyűjteményét; a humanista erudíció körébe utalja a kötetet az a körülmény is, hogy Vitéz János elítélte a hazai középkori latinságot, a sajtó alá rendező pedig magyarázatokat írt pártfogójának szövegeihez: így adta tudtul félreérthetetlenül, hogy a szerkesztmény célja korántsem Vitéz János levelezésének összegyűjtése, hanem a szerző felől nézve a humanista műveltség dokumentuma, a kiadó számára pedig tudós filológiai teljesítmény. Ami végül a gyűjtemény és közönségének vonatkozását illeti, nem más, mint az előretörő humanizmus ízlésének megfelelő formulárium, gyakorlati, retorikai kézikönyv. Ahogy Vitéz János 1455-ben Bécsújhelyen elmondott beszédét, mint Boronkai Iván mondja, egyik-másik kézirat tanúsága szerint iskolai mintaszövegnek használták úgy használhatták (esetleg) gyakorlás és gyakorlati felhasználás végett a *Leveleskönyvet*.

Hasonlóképpen ítélné meg Váradi Péter *epistolariuma*. Gerézi Rabán úgy látta, hogy Váradi Péter leveleit a kortársak „érdemesnek tartották lemásolni és megőrizni”; a másolatokat számba véve azt sem tartotta kizártnak, hogy az író „humanista módra saját maga gyűjtötte össze” azokat, „avagy — mint Vitéz János esetében — még életében valamelyik bizalmasa, a humanista *epistolariumok* mintájára” állította össze. Újabb filológiai vizsgálatok ezen a területen 40 esztendeje hiányoznak: annyi valószínű azonban, hogy Váradi Péter levélgűjteménye valóban közel áll a Vitéz Jánoséhoz, s mindenekelőtt írói corpusnak tekintendő.

Ugyancsak humanista jellegű gyűjtemény Oláh Miklós levelezése. Ipolyi nem is tett mást, mint az Esterházy Pál birtokába került, Kismartonban őrzött kodexet lemásolta és kiadta. Verancsics hasonlóképpen maga állította össze leveleit: a kiadás legfőképpen ezen, kisebb részben más kódexeken és missziliseken alapult. Akkora méretű levéltári kutatásokra, mint amilyenek most folynak Dudith András nyolc kötetre tervezett levelezésének kiadására, a múlt században senki nem végzett.

Ismét más elbírálás alá esik Szenczi Molnár Albert XVI—XVII. század fordulójáról származó levelezése és ennek kiadása. Szenci a hozzá intézett leveleket gyűjtötte össze; sajátjainak fogalmazványait, ha voltak, nem tette el, az elküldötteket nem másolta le. Az Album-ának vagy Molnariana collectio-jának nevezett kéziratok ma könyvalakban kötve található az Akadémia könyvtárának kéziratárában, s ezen alapul Dézsi Lajos közkezen forgó kiadása (1898). Dézsi már nem elégedett meg a kötetben található anyaggal, hanem a lehetőségekhez képest összeszedte a hazai és külföldi levéltárakban és kéziratárakban fellelhető további epistolákat is, és a megfelelő időrendi helyre illesztette azokat. Teljes joggal járt el így, mert Szenci nem megszerkesztett epistolariumot hagyott hátra, emiatt az eredeti sorrenddel nem kellett törődnie, s Szilády és Gyulai Pál tanácsára arra is vállalkozott, hogy a hivatalos iratokat, az ajánlóleveleket, valamint az üdvözlő verseket függelékbe helyezte: a Szenczi-kutatás szempontjaitól vezetve azt is megtette, hogy az íróra vonatkozó, nem általa írott és nem neki címzett leveleket ugyancsak felvett. A legnevezetesebb közöttük Martin Opitzé, amit a német költő a pozsonyi, Schödel Mártonhoz (1630) intézett, és nyomtatásban már korábban is megjelent.

A XVII. század további szakaszából emlékeztetem szerint ma nem ismerünk olyan gyűjteményt, ami a maga egészében tudóslevelezésnek lenne nevezhető. Ha az okokat e rövid előadásban kutatni lehetne, kétségtelenül az értelmiség társadalmi helyzetének és tevékenységi körének megváltozásáról lehetne a legtöbbet beszélni; a mégis feltétlenül említendő levélgyűjtemények közül Kanizsai Pálfi János és Vitnyédy István kötetei mellőzhetetlenek. Mindkettő az ügyintézés letörölhetetlen nyomát viselő, kötetbe gyűjtött levélmásolat-gyűjteményt hagyott hátra; az első — pap voltának megfelelően — elsősorban egyháztörténeti vonatkozású anyagot tartalmaz, és Thury Etelével az élen, főként egyháztörténészek aknázták ki; a másodiknak összeállítója a politikai életben fontos szerepet játszó köznemes, akinek neve főként Zrínyi Miklóssal, Nádasdy Ferencsel és az eperjesi kollégiummal kapcsolatban szokott szerepelni a szakirodalomban. Vitnyédy leveleskönyvének nem éppen jó hírnek örvendő kiadását Fabó András 1871-ben rendezte sajtó alá. Ha valaha teljes egészében publikálják a köteteket, valószínűleg nem a korai humanistáknál még elfogadható szerkesztési elveket kell majd

követni, hanem azzal a módszerrel kell eljárni, ami a XVIII. és — hozzátehetem — XIX. századi leveleknél látszik követhetőnek. A kérdés csak az, hogy Kanizsai Pálfi János és Vitnyédy István mennyire tekinthetők a szó XVIII—XIX. századi értelmében tudósoknak.

A tudósok levelezésének klasszikus korszaka ugyanis Magyarországon a XVIII. századdal kezdődik. „Klasszikus” korszakról azért lehet beszélni, mert már szép számban voltak önmagukat tudósoknak valló egyének, és mert e tudósok érintkezésének és tudomány szervezési törekvéseinek jóformán egyetlen eszköze a levelezés volt. Van olyan tudós is, aki életművének nagyobb és alighanem értékesebb részét leveleiben szórta szét. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a XVIII. századi tudós még többé-kevésbé író, vagyis tudományos tevékenysége mellett szépíró és költő is egy személyben. Az irodalom és tudomány szétválásának bonyolult folyamatára ugyancsak nem térhetünk ki, de nem felesleges talán legalább futólag annyit megjegyezni, hogy az önálló szabályokkal rendelkező *respublica litteraria* kialakulására és létrejöttére, valamint a tudós és a szépíró társadalmi presztízsének változására bőséges anyagot szolgáltatnak majd a tudóslevelezések.

A XVIII—XIX. század nagy levelezéseire és hagyatékaira fordítva most már a szót, elkerülhetetlenül ki kell térni a literátor Kazinczy Ferenc levelezésére, mint amely eddig a legnagyobb az egész magyar történelemben, és publikálásának módszere is nagy hatással volt az utókorra. Kazinczyval kapcsolatban mindenekelőtt azt az elég különös tényt kell tekintetbe venni, hogy óriási életművéből eddig csupán leveleinek kiadását tudta megoldani a magyar kutatás; verseivel, eredeti prózai műveivel és tanulmányaival a változatok olykor áttekinthetetlen sokasága miatt máig adós. Nála a más íróknál néha elég reménytelennek látszó levelezés publikálása azért sikerülhetett, mert Kazinczy lehetőleg minden cédulát megőrzött, s ugyanígy őrizték levelezőtársai is az ő kézírását. Ha egész életre szóló feladatnak bizonyult is, s ha újabb pótköteteket kellett is megjelentetni, a vállalkozás lényegében megoldhatóan bizonyult. Magához a kiadáshoz itt három dolgot kell megjegyezni: az egyik az, hogy Váczy János ma már fogalomná vált munkájának — Kazinczy és egyes szerzők levelei kiadásának formájában — megvoltak a maga előzményei; a másik az, hogy Kazinczy levelezése mint magyar íróé és nem mint magyar vagy éppen magyarországi tudósé került az olvasók kezébe; meg kell mondani végül, hogy Váczy jegyzetelés módja ma már nem tekinthető korszerűnek: hazai és külföldi példák nyomán ezt a feladatot másképpen — de nem feltétlenül terjedelmesebben — illenék elvégezni.

A történeti áttekintés végén kerülhet sor a XVIII—XIX. század fordulójára kialakult s a tudományos életben fogalomná vált levelezéstípus további sorsának legalább futólagos áttekintésére, egyebek mellett

annak a már említett véleménynek közelebbi indoklására is, hogy a kor anyaga nem a XVII., hanem a XIX. század felé bővíthető. A XIX. században először is, a irodalom fogalmának differenciálódása után, még inkább tudományossá s egyes szakok szerint is differenciáltabbá vált a tudósok levelezése. E változás mellett a tudományos élet centralizációja még nem érte el azt a fokot, amit manapság tapasztalunk: az egyes városok, központtal bíró kultúrtájak viszonylagos önállósága eleven valóság volt, s gyakran előfordult, hogy vidékiek úgy kerültek magas tudományos pozíciókba, hogy ezért még eszükbe sem jutott Budapestre költözni. Erre az időre esik, hogy Szabó Károly 884 máig meglevő levelet írt Szilády Sándornak, Szilády Sándor 239-et Schönherr Gyulának, 84-et Thallóczy Lajosnak, Thallóczy 90-et Hampel Józsefnek, 107-et Pulszky Polyxénának. A tudományos élet akkori szervezetének és a technikai feltételeknek megfelelő általában jó anyagot tartalmazó levéltömeg 1918 után látszik észrevehetően csökkenni: az ország kisebb lett, majd felalálták az autót, a telefont és a fénymásolást, s ezek a technikai vívmányok benyomásom szerint a tudóslevél mint nélkülözhetetlen érintkezési forma jelentőségét lényegesen megváltoztatták. Ezért gondolom, hogy a XIX—XX. század fordulójának óriási és értékes anyagát még be lehet emelni a magyarországi, illetve ekkor már magyar tudósok levelezésének gyűjteményébe.

A kissé talán hosszúra nyúlt, de elkerülhetetlennek látszó történeti szemle után térjünk most már a jó egy éve megindult vállalkozásra és a XVIII. századba. A humanizmus korából jól ismert, a levelezőtől megszerkesztett és ma már nehezen kiegészíthető gyűjtemény ebben az időben már csak elvétve, inkább csak a század elején akad. Bél Mátyás 1735—46 között decasokba szerkesztette vagyis kötetbe másolta, illetve másoltatta a hozzá intézett és általa írott leveleket, ugyanígy járt Kolinovich Gábor. Nagyjából ugyanebben az időben, egybeszerkesztve vált ismertté az erdélyi református Lázár János és Bíró István jezsuita költő levelezése, melyet ma több másolatba őriznek a kéziratárak. Más szerkesztményre most nem emlékszem, mert a XVIII. század második felétől a levelek rendszeres gyűjtésének első fénykorában már nem szokásos. Felemlíteni azonban e tényt mindenképpen érdemes, mert a megszerkesztett gyűjtemények kapcsán felmerült a kérdés, hogy a modern kiadó kövesse-e a kézirat sorrendjét és beosztását, vagy olvasszon-e be mindent általánosan elfogadott kronológiai rendbe. A probléma mindjárt nem látszik mondvaszínálnak, ha arra gondolunk, hogy Ady verseinek kiadásánál el kellett dönteni, hogy megtarthatók-e köteteknek megkomponált ciklusai, vagy a versek időrendjét kell-e követni. A kiadók e nehéz ügyben a kronológia mellett foglaltak állást, amiből az következik, hogy a tudósok levelezésének esetében is a kronológiát kell választanunk,

de úgy, hogy megszerkesztett egységeknél közölni kell az eredeti kompozíciót.

A XVIII—XIX. század fordulóján általános szokás volt a levelek elrendezése és bekötetése: roppant hasznos szokás, mert sok minden feltehetően ennek köszönheti megmaradását. A kötetek azóta történeti értékékké váltak: szétbontásuk és a levelek palliumba helyezése manapság védett műemlékek részben elpusztításával azonosítható. Nem védhető az eljárás az egyszerű tárolással vagy a könnyebb katalogizálás érvével sem, mert a kötetek tartalma az egyes levelek szétcédulázásával könnyen megtalálhatóvá tehető, a katalóguscéduláknak pedig teljesen mindegy, hogy milyen jelzetet írnak rá. A levelek elrendezésének módja a kötetekben (konvolutumokban) vagy kronológikus, vagy szerzők szerinti. A tervezet kiadványsorozat szempontjából mindkét módnak megvan a maga jelentősége.

A sorozatot ugyanis, mint említettem, évi 23 000 forint támogatás élte, s ez az össze nem tesz lehetővé olyan országos gyűjtést, mint amelyet a Régi Magyar Nyomtatványok, a Régi Magyar Költők Tára vagy más, hasonló fontosságú és nagyságrendű vállalkozásoknál 20—30 évvel ezelőtt megcsináltak. Őszintén szólva ilyesmire nincs is égetően szükség, mert általában egykorú gyűjteményekből és hagyatékokból, néha, szerencsés esetben, új kutatási eredményekből lehetett kiindulni, és ez a két forrás elegendő 20 esztendő kiadási programjának összeállításához.

Pray György összegyűjtötte Cornides Dániel minden hozzáintézett levelét, s ugyanígy tett Cornides is Pray leveleivel. A szerkesztőnek és kiadónak ilyen esetben nincs más tennivalója, mint hogy lefényképeztesse a két kötetet, és a leveleket kronológikus rendbe szedje. Ilyenkor viszonylag egyszerű a jegyzetelés is, mert az egymásután következő darabok kölcsönösen magyarázzák egymást. Hivatkozások alapján az időközben elkallódott vagy soha kézhez nem vett darabokat külön szám alatt jelezheti a kiadó, s nagyjából megmondhatja azt is, miről szólt az elveszett levél. Jóval nehezebb a helyzet olyan esetben, amikor csak a címzett gyűjtötte össze a hozzá intézett leveleket, a feladóké már nem található együtt. Ilyen Weszprémi Istvánnak az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött kétkötetes gyűjteménye: kiadására azért lehetett vállalkozni, mert Szelesteni N. László egy terjedelmes tanulmányában összeszedte az idetartozó, ma fellelhető anyagot.

Túlnyomó részt a Weszprémi István levelezéséhez hasonló kéziratok vannak többségben, s ezeknek vagy nincsen feldolgozásuk, vagy csupán szemelgettek belőlük a kutatók, a nagy neveket kiemelve, és esetleg olyanok leveleit még, akikkel éppen foglalkoztak. A ritkán rendszeres kutatások következményeként állt elő például az a sajátságos eset, hogy Révai Miklóstól nagy számban jelentek meg elszórt közlések, levelezésének egész anyaga azonban nincsen összegyűjtve, és éppen emiatt tartozhat

az új vállalkozás feladatai közé publikálásuk. Egy-egy tudóstól származó, s a mondott értelemben kizsákmányolt hagyaték különben elég sok van. A kiaknázottság fokában aztán az eltérés elég nagy. Egyes németül író szerzőkét, például Schedius Lajosét bővebben felhasználták, mint a latinul írókat, (például Cornides anyagát); abban már nincsen eltérés, hogy a kiemelt anyag publikálásának színvonala roppant változó. Aki jól tudta a nyelvet, történetesen a németet, a betűhív másolásra törekvése mellett is a mai nyelvállapot irányába csúszott; aki viszont nem volt még eléggé járatos benne, gyakran félreolvasott, nemlétező szavakat, grammatikailag helytelen alakokat írt le.

A XVIII. századi tudóslevelezések kiadásának legfőbb gyakorlati nehézsége manapság az anyag nyelvi tarkasága és kéziratos volta. Elég gyakori, hogy egy egyetemi hallgató úgy fejezi be tanulmányait, hogy kéziratot alig olvasott, s a németszakosok gót betűt nyomtatásban még csak elviselnek ugyan, de a kézirást már nem tűrik, nem is ismerik. Még nagyobb baj a levelek elolvasásához és feldolgozásához szükséges nyelvek ismeretének általános hiánya. A nyelvi tarkaság oka elég világos, a latin a XVIII. század végére elvesztette a művelődés nyelvének státusát, és helyét a magyar nem tudta még elfoglalni; a köztes térbe a kormányzattól támogatott német mellett a divatos francia, kisebb mértékben az olasz türemkedett be. A XIX. század első évtizedeire alakult ki azután a nyelveknek a második világháborúig érvényes kánona, vagyis a latin — német — francia sorrend. Az 1945 után, teljesen új körülmények között a korábbi, csaknem két évszázados hierarchia felborult, s az ezután érvényessé váló orosz—angol szupremácia a régieket erősen háttérbe szorította, az újakkal viszont a XVIII—XIX. század fordulóján kevesre lehet jutni. Innen van, hogy vegyes nyelvű köteteket, még latint és németet sem lehet egy személyre bízni, és társszerzős megoldást kell keresni. Az idegennyelvi ismeretek régi kánonának megváltozása miatt, és a történészek példája nyomán vált a tudóslevelezések kiadásának egyik fő szabályává, hogy minden levél elé regesztát kell készíteni.

A korábbi kutatók már szóvátett, a mi szempontunkból kizsákmányolással egyenértékű módszerének azzal az előírással kívánjuk elejét venni, hogy egy-egy munkába vett gyűjteményben minden darabról, még a legjelentéktelenebből is, regeszta formájában számot kell adni. További probléma az igen terjedelmes levelezések feldolgozása, melyek sok keveset érő anyagot tartalmaznak, de ezeknél is mindenképpen el kell kerülni a szubjektív válogatás és szemelgetés módszerét. Ilyen esetekre azt a megoldást tervezzük, hogy előre elkészítjük és kiadjuk az egész levelezés időrendi, leszármazott jegyzékét, s csak ennek megjelentetése után tervezzük meg a kiadandó kötetet, illetve köteteket, amelyekben hivatkozunk a kiadott listára.

Külön probléma az ajánlóleveleké és az ún. sajtóleveleké. Az epistola

dedicatoria irodalmi szempontból levél, amit a humanisták levelezésének kiadásaiba fel szoktak venni; azt hiszem, a irodalomnak még tehetünk ennyi engedményt. A még szokatlanul hangzó „sajtólevél” szerintem szerencsés szó: azt kezdi jelenteni vállalkozásunkban, hogy egyes tudósok tudósító leveleket írtak magyar, vagy idegen nyelvű lapoknak, a szerkesztők pedig több-kevesebb változtatással közölték önkéntes korrespondensük iratát. Minthogy az újságszerkesztőség ebben a korban nem volt mechanizált nagyüzem, hiszen gyakran egy ember végezte, azt hiszem, indokolt a sajtólevelek kinyomtatása vagy legalábbis regesztaszerű számbavétele. A szerzőség a kronológiailag egymást követő levelekből vagy magából az újságbeli közlésből általában megállapítható, s legfeljebb a szövegkiadó munkája válik nehezebbé a magában véve értékes anyag miatt.

Végezetül hadd hívjam fel a figyelmet arra, hogy a magyarországi tudósok levelezésének kiadása alig egy éves vállalkozás ugyan, de az ötlet korántsem új; inkább azt lehet mondani róla, hogy csak tervszerű következetességgel nem fogott hozzá korábban senki. Hasonlóképpen lappangó vagy elfelejtett kutatási irányok és forráscsoportok egyébként is vannak. A mai irodalomtörténészek közül kevesen foglalkoznak például exemplum-kutatással, — ez Katona Lajossal és Király Györggyel szakadt félbe; ellanyhult (bár talán feleledőben van) a magyarországi német irodalom iránti érdeklődés, — nagyjából Pukánszky Béla óta. Azt hiszem, ideje lenne a félbeszakadt témákat újra elővenni, sőt a régi-eket újabb tárgykörökkel kiegészíteni. Régi, immár több mint kétszáz esztendőös téma lenne a Kovachich Márton György óta a szép kivételektől eltekintve eléggé mostohán kezelt formulárium-kutatás fellendítése és legalább néhány szövegnek hozzáférhetővé tétele. Nem tudjuk pontosan, mit és hogyan tanítottak a régi iskolákban: hasznos lenne néhány újabb iskolai jegyzet feldolgozása; fogalmunk sincsen, mit kellett elsajátítaniuk a jezsuita repetenseknek: ismertetni kellene diktátumaikat, mert számos példányban őrzik őket a kéziratárak, és sok egyéb mellett igen részletes drámaírási és -rendezési utasításokat tartalmaznak. Ebbe a még tovább folytatható, mindenki által tudott vagy azonnal belátható fontosságú forráscsoportba illeszkedik be a XVIII—XIX. századi tudósok levelezésének tervezett kiadása: remélem, hogy sikerrel oldjuk meg a feladatot.

ÜBER DEN BRIEFWECHSEL VON WISSENSCHAFTLERN IN DEM 17. UND 18. JAHRHUNDERT

Die Abhandlung kann als ein Forschungsbericht betrachtet werden. Es wird hier eine Forschungsarbeit vorgestellt, die auf dem Lehrstuhl und zugleich mit der Hilfe des Lehrstuhles für die ältere ungarische Literaturgeschichte in Budapest (ELTE) unternommen wurde, die Briefe und den Briefwechsel von Wissenschaftlern zusammenzusammeln und auszuwerten. Vor allem wird in der Abhandlung das Schreibwesen den Perioden nach differenziert, d.h. der Briefwechsel der ungarischen Wissenschaftler wird in historischer Sicht behandelt. Diese Briefe vom höheren literarischen Wert wurden zum Teil selbst von den Verfassern zusammengesammelt und geordnet, so z.B. die von János Vizéz (1408—1472) Péter Váradi (?—1501) Miklós Oláh (1491—1568), Antal Verancsics (1504—1553). Im Falle der Publikation dieser Briefe ist es wichtig, die originelle Reihenfolge zu beachten. Einer anderen Art der Briefsammlungen gehören die Briefe von Albert Szenczi Molnár an, und diejenigen, die nebst der Darstellung der Lebensumstände und wissenschaftlicher Kontakte der Person noch die Führung verschiedener Geschäfte, z.B. Kirchenorganisation, juristische Tätigkeit u.s.w. behandeln, bilden wiederum eine besondere Gattung und Gruppe der Briefe, wie bei István Vitnyédi (1612—1670), oder bei János Kanizsai Pálfi der Fall ist. Der Briefwechsel von Wissenschaftlern entfaltet sich eigentlich in dem 18. und 19. Jahrhundert, und musste natürlicherweise zu der durch die höhere Technik geprägten Zeit zu Ende gehen. In dieser Periode müssen auch die Briefsammlungen vom hohen literarischen Wert hervorgehoben werden, wie z.B. die von Ferenc Kazinczi (1759—1831), und damit die Differenz gegenüber denjenigen betonen, die sich zum Zwecke irgendeines Ersatzes der Organisationstätigkeit einer wissenschaftlichen Gesellschaft oder des der Buchhandlung entfalteteten.

Die Briefe von Mátyás Bél (1684—1749), György Pray (1723—1781), Dániel Cornides (1732—1787), István Wespérmi (1723—1799), die in der Abhandlung tiefgehend untersucht werden, können in dieser Hinsicht beurteilt und erklärt werden.